ئافرەت لە بزوتنەوەی ڕزگاریخوازی هێزی هەمەوەندا..

نووسینی: محەمەد سەران

دیارترین دیاردەی بزوتنەوەی هەمەوەند کە سەرنجی مێژوونووسان و سیاسەتمەدارانی بێگانە و بیانی ڕاکێشابێت ، ئەوەیە کە ئافرەت باڵادستییەکی سەرەکی هەبوو لەم بزوتنەوەیەدا ئەم ڕاستییە لە دوو خاڵدا ڕوونی دەکەینەوە.

١- زۆر سەیر و سەمەرەیە ئەمڕۆ لەکوردستانی ڕزگارکراوی باشوور دەیان ڕێکخراو و سەنتەری ژنان و ئافرەتانی باڵادەست هەن ، کەچی نەم دی ڕۆژێک لەڕۆژان ڕۆڵی گرنگی ئافرەتی ئەم هێزە بخەنە نەو پڕۆگرامی توێژینەوە و باسی لەسەر کرابێت ، نەک وەک پڕوپاگەندە بۆ ئەم هێزە ، بەڵکو بۆ بەرز بوونەوە و زیادکردنی بەهای ڕۆڵی ئافرەتی کورد لە بزوتنەوەی کوردایەتی وەک میللەتانی دی کەوا مێژوویی بزوتنەوەی ئافرەتان دەبەستنەوە بەڕۆژانی مێژوو و چالاکییەکانیان لەژیاننەوە و ژیانی گەلەکەیاندا.

٢- ئەگەر بەچاوی توێژینەوەیەکی زانستی و بێ بەلایەنی لێکی بدەینەوە ، دەردەکەوێت لە مێژووی کۆمەڵایەتی کوردایەتیدا دەست نیشانی دەیان ئافرەتیان کردووە ، کەوا قورسایی خۆیان هەبووبێت ، بەڵام لەلایەنەکی ترەوە دەبینین بەئاشکراو وەک راستیەکی حاشاهەڵنەگر لەهیچ کام لەشۆڕشە نەبزەکانی کورد لەسەرانسەری کوردستاندا هەر لەسەرەتاوە هەتا ئێستا ئەگەر بزوتنەوەی قارەمانانەکەی کوردی باکوری کوردستانی لێدەربکەین کە ئافرەت ڕۆڵێکی زۆر بەرچاوی هەیە. هیچ شۆڕشێکی ڕزگاریخوازی کورد وەک ئەوەی هەمەوەند ڕۆڵ و قورسایی ئافرەتی بەخۆیەوە نەبینیوە. ئەم بیر و ڕایە نووسەرانی بیانی زۆر دووپاتیدەکەنەوە.

مێجەرسۆن لە کتێبەکەیدا ڕوونی دەکاتەوە و دەڵێت : ئافرەتی هەمەوەند بەشداری شەڕی خۆپاراستنن ، چاکترین و بەهرەمەندترین چەکدارن ، سوارەکی شەڕکەری بێهاوتان.

هەروا جارێکیتر مێجەرسۆن بەمشێوەیە دووپاتیدەکاتەوە و دەڵێت : هەمەوەندەکان ئافرەتەکانیان لەجەنگدا لەگەڵ خۆیاندا بوون ؛ لەپشت گردەکان و بەردەکانەوە بوون.

وەک ئاشکرایە ئەمە بە دەنگی زەقی ئافرەتی کوردی هەمەوەند لەمەیدانی جەنگدا.
مەچلەکەنەوە لەگوللەی جەندرمەی تورک هەرچەندە بناغەی دووەمی بزوتنەوەی کورد خۆی لەچوارچێوەی سیستەمی باج سەنین بوو ، ئەمەش بەجۆرێک بوو کە چەند مەرجێک جێبەجێدەکرا وەک :
بەهیچ جۆرێک ڕێگە بەئافرەت ناگرن هەرچەندە پارە و خشڵ و زێڕی زۆریشیان پێبێت. هەر لەسەر ئەم مەرجە دەیگێڕنەوە کە جارێک کەمەڕێک دەچنە خزمەت شێخ مەحمود (شێخی نەمر) بە سکاڵا دەڵێن :
هەمەوەندەکان تاڵانیان کردین هەرچی پارە و زێڕ هەبوو لای فڵانە ژن بوو لێیان سەند ، شێخ مەحمودیش دەڵێت : بەگۆڕی کاک ئەحمەدی شێخ هەمەوەند نەیکردووە چونکە هەمەوەند خوورەوشتیان ڕێگایان نادات ژن ڕووت بکەنەوە و لای هەر ژنێک خشڵ هەبێت پارێزراوە.
لەخاکی موسوڵمانان هەتا لەنێو شارانی تری کوردا بەدەگمەن هەرنەبوو لەسنوری خۆیان لادەدەن بەنیسبەت ئافرەت.
لەبواری ڕێزگرتنی پایەی بەرزی ئافرەت و جۆری مامەڵەی جەنگاوەرانی هەمەوەند لەگەڵ ئافرەت ، مامۆستای خوالێخۆشبوو تۆفیق وەهبیش ئەم ڕاستییە دووپاتدەکاتەوە و دەڵێت : ومن اهم اخلاقهم عدم تعرضهم للنساء وقاطبة وان كان يحملن الذهب والجواهر ، وقد اشتهروا بنظافة الملبس.
واتا : لەڕەوشتیان بەهیچ جۆرێک نابێت توخنی ئافرەت بکەون ئەگەر زێڕ و گەوهەریشیان پێبێت.

لەگەڵ ئەوەشدا دەبینین ڕۆڵی ئافرەتی هەمەوەند لە بەشداری جەنگ و شەڕدا زۆر ئاشکرایە ، بەجۆرێک بەشداری شەڕ بێت لەگەڵ برا جەنگاوەرەکانیان بەشان و یاخود دەستی یارمەتی و پشتگیری بووبێت.
وەک دەیگێڕنەوە ورەی پێڕاینیان بە بەرەکی سوارەکاندا کردووە و بەدەنگی بەرزەوە ئەم هۆنراوەیان وتووەتەوە :
سواری ترتان بۆ هات
بە بەرگی پێڕاوە
بەتیرئەی سعن مەل بەحەواوە.

ئەم ڕاستییەی سەرەوە مامۆستا پیرەمێردی خوالێخۆشبوو زۆر بەجوانی دووپاتیدەکاتەوە لەم هۆنراوە نایابەدا :
ئەوسا کە جوامێر دەنگی دلێر بوو
تیپی هەمەوەند ژنیشیان شێر بوو.

جەهان خان کە بە جەهانە ڕێش ناسراو بووە ، یەکێک بووە لەو ژنانەی کە سەرکردایەتی سەت سواری هەمەوەندی کردووە. حاجی سەیاحیش

لەنووسین و یادەوەرییەکانیدا باسی ڕۆیشتنی خۆی بۆ قەسری شیرین و ماڵی جوامێر دەکات. لەبارەی کچەکەیەوە دەڵێت : دخترش با صد سوار حاضر بجنگ میشود.
واتا : کچەکەی جوامێر بە سەت سوارەوە ئامادەیە بۆ شەڕ.
جمال بابان لە باسەکدا ناوی سێ ژنی هەمەوەندی هێناوە ، ئاهوی کچی عەول قادری ڕەحانی سەتەبەسەر ، فەقێ پیرەزەی خاڵە ، جەهان کچی جوامێر. ئەم ژنانە لەگوێ بڕینی یەک تابور جەندرمەی عوسمانیدا بەشدارییان کردووە ، پاشان ئەم تابورە ناونرا تابوری گوێ بڕاو.
خۆمیش لە دێڕێ شیعرێکدا دەڵێم :
ژنیش وەک پیاو شەڕش دەکات لە سنە و کرماشانەوە
هەمەوەندیش گشت هاتە دەنگ وتیان بەسە چەوسانەوە.

ئەو کەمەڵە ژنە شۆڕشگێڕانەی کە لەسەرەتای بزوتنەوە هۆزی هەمەوەند بە بەرهەڵستی حکومەتی عوسمانی یاخود فارسی داگیرکەر ساڵی ١٧٨٧ هەر یەکەکیان سەرپەرشتیکەری کەمەڵێک بوون لەژن و لەپیاو شان بەشانی تەکەای جەنگاوەران. وەک :
١- لە پێشەنگی شەڕ بە جیاوازی.
٢- ورە بەرزکردنەوەی شەڕکەران.
٣- گواستنەوەی بریندار و کوژراوەکان بوو لە پێشەنگی شەڕدا.

ئەمە بەشێکی بچووکە لەو قارەمانەتیانەی ئافرەتانی هۆزی هەمەوەند. ئەگەر توێژەران و مێژوو نووسان لێکۆڵینەوەی زیاتر بکەن بەڵگەنامەی زیاتر دەست دەکەوێت لەسەر خەباتی ئافرەت لە هۆزی هەمەوەندا.

سەرچاوەکان :
١- کەریم ئاغای هەمەوەند ، هۆزی هەمەوەند و بزوتنەوەی ڕزگاریخوای کوردایەتی ، چاپی یەکەم ٢٠١٠ .

٢- سەرتیپ محەمەد ئەمین ، هەمەوەند لەسەردەمی دەوڵەتی عوسمانیدا ، چاپی یەکەم ٢٠٠٨ .

٣- جمال بابان ، گۆقاری ڕۆشنبیری نوێ ، ئاوڕێک لەمێژووی هەمەوەند ، بەغداد ، ساڵی ١٩٨٧ . ژمارە ١١٤ .